

MİMARÎ HADİSLERİ

Türk-İslâm Mimarîsini Taçlandıran Peygamber Sözleri

Doç. Dr. Bekir TATLI

Yayın No: 546

İlmi Eserler Serisi : 102

ISBN: 978-975-389-728-0

12.06.Y.0005.546

Yayıncı Sertifika No: 15402

Sayfa Tasarımı : Bekir Tatlı

Kapak Tasarımı : www.steprepro.com

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

1. Baskı, Mayıs 2012, Ankara, 1.000 Adet

İLK SAY Kurulu'nun 21.09.2011 tarih ve 35/8

sayılı kararıyla uygun görülmüş ve

Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin

18.11.2011 tarih ve 1406/20 sayılı kararıyla basılmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No:11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks:354 91 32

e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MİMARÎ HADİSLERİ

Türk-İslâm Mimarîsini Taçlandıran Peygamber Sözleri

Doç. Dr. Bekir TATLI

BEKİR TATLI, 1973 yılında Üsküdar'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini memleketi Kastamonu'da tamamladı. 1991'de Kastamonu İmam Hatip Lisesi'nden mezun olduktan sonra, aynı yıl Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandı. Mezuniyetin ardından 1996 tarihinde Kocaeli Gebze İmam Hatip Lisesi'ne meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. 1999 yılında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Hadis Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi oldu. 2000'de Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "*Kütüb-i Sitte'de İsrâ ve Mi'râc Hadisleri*" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2005 tarihinde Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptığı "*Hadis Tekniği Açısından Cibrîl Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*" adlı çalışmasıyla ilâhiyat doktoru oldu. Aynı yıl vatanî görevini ifa etti. 2009'da Yardımcı Doçent, 2011'de Doçent unvanı aldı. Halen Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki öğretim üyeliği görevine devam etmekte olan yazar, evli ve iki çocuk babasıdır.

Kitapları:

- *Âyet ve Hadislerde İsrâ ve Miraç Olayı*, Adana 2008.
- *Cibrîl Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, Adana 2009.

Bazı makaleleri:

- "Ehl-i Sünnet'in Kadere İman Konusuna Temel Yaptığı Belli Başlı Rivâyetler ve "Kader Hadisi" / "Cibrîl Hadisi", *Dini Araştırmalar*, cilt: 8, sayı: 24, ss. 273-291, Ocak-Nisan, 2006.
- "Hadislerde "Dünya" ve "Arz" Kelimeleri- Buhârî Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 48, sayı: 1, ss. 153-169, yıl: 2007.
- "Ehl-i Sünnet Akait Kitaplarında Kullanılan Mizan ile İlgili Hadisler", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 7, sayı: 2, ss. 133-146, Temmuz-Aralık, Adana, 2007.
- "Hutbe Mecmualarında Hadis Kullanımı", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 17, sayı: 1, ss. 357-378, Adana, 2008.
- "Muhyiddin İbn Arabî'nin Fusûsu'l-hikem'de İşaret Ettiği Hâlid b. Sinân'ın Peygamberliği Hakkındaki Rivâyetin Değerlendirmesi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1), yıl: 9, sayı: 21, Ocak-Haziran, ss. 353-362, Ankara, 2008.
- "İlgili Rivâyetler Yönünden Hz. Peygamber Döneminde Vahyin Yazımı Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, ss. 123-150, cilt: 49, sayı: 1, yıl: 2008.
- "Sünnet'e Bağlılığı ve Bazı Kritik Olaylardaki Dikkat Çekici Durumu Açısından Hz. Osman", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 8, sayı: 2, ss. 21-56, Temmuz-Aralık, Adana, 2008.
- "Modern Hadis Tenkit Üslûbu Üzerine -Cibril Hadisi ile İlgili Temelsiz Bir Eleştirinin Eleştirisi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 10, sayı: 1, ss. 67-85, Ocak-Haziran, Adana, 2010.

İthaf
*Vatanın dört bir köşesindeki mimarî şaheserlerimizi
yaptıran, onları ilmek ilmek, nakış nakış işleyen, Allah ve
Rasûlullah sözleriyle taçlandıran atalarımızın aziz hatıralarına...*

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	XVII
ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ.....	5
A. KAPSAM VE AMAÇ	7
B. METOD	8

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRK-İSLÂM SANAT FELSEFESİ

A. KUR'ÂN VE SÜNNET'İN SANATLA İLİŞKİSİ	15
B. YAZININ DİLİ VE SEMBOLİK ANLATIM	21
C. TÜRK İSLÂM MİMARİSİNDE YAZININ KULLANIMI	25
D. MİMARÎ DEKORASYONDA KULLANILAN METİN TÜRLERİ	39
1. Âyetler	40
2. Hadisler	42
3. Büyüklerin Sözleri (Kelâm-ı Kibâr)	43
4. Diğer	46
E. HADİSLERİN MİMARÎ DEKORASYONDA KULLANIM GELENEĞİ	47
F. HADİSLERİN YAZILDIĞI MİMARÎ UNSURLAR	50
1. Kitâbeler	50
2. Camiler	52
3. Medreseler	53
4. Türbeler	53
5. Mezar Taşları	54
6. Çeşmeler	54
7. Dâruşşifalar	55
8. Diğer	55
G. YAZILI SÜSLEMELERLE VERİLMEK İSTENEN MESAJ	57

İKİNCİ BÖLÜM
MİMARÎ DEKORASYONDA KULLANILAN HADİSLERİN
KONULARI ve SIHHAT DEĞERİ

A. ALLAH TEÂLÂ'NİN VARLIĞI, BİRLİĞİ VE YÜCELTİLMESİ	
HAKKINDAKİ HADİSLER.....	73
1. KELİME-İ ŞEHADETLER.....	73
1.1. "Eşhedü en lâ ilâhe illallah..."	73
2. KELİME-İ TEVHİDLER.....	76
2.1. "Lâ ilâhe illallah Muhammedun Rasûlullah"	76
2.2. "Lâ ilâhe illâllahu'l-meliku'l-hakku'l-mübîn..."	79
2.3. "Lâ ilâhe illâllahu vahdehû..."	80
2.4. "Kim 'Lâ ilâhe illallah' derse..."	81
2.5. "Kimin son sözü..."	84
2.6. "Cennetin kapılarının her biri üzerinde..."	86
2.7. "En faziletli zikir..."	86
2.8. "Kim çarşıya girdiğinde..."	87
2.9. "Kıyamet gününün en hayırlıları..."	88
3. BESMELELER	91
3.1. "Bismillahirrahmânirrahîm her kapının anahtarındır."	93
3.2. "Kim bismillahirrahmânirrahîm'i güzel yazarsa..."	94
4. TESBİH CÜMLELERİ.....	95
4.1. "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh..."	95
4.2. "Sübhânallahi ve bihamdihi..."	96
4.3. "Sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi..."	97
4.4. "Sübhâne zî'l-mülki ve'l-melekût..."	98
4.5. "Sübbûhun kuddûsün..."	99
5. ESMÂ-İ HÜSNÂ.....	100
5.1. "O, kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır."	102
5.2. "Allah güzeldir..."	107
6. İMAN ESASLARI.....	109
6.1. "İman: Allah'a, meleklerine..."	109
6.2. "Allah'ın dilediği olur."	110
6.3. "İman eden güvende olur."	112
B. KUR'ÂN-I KERİM'İN FAZİLETİ	113
1. "Sözün en doğrusu Allah'ın kitabıdır."	113

2. "Sizin en hayırlınız..."	114
3. "Gönlün şifası..."	115
4. "Ümmetimin en şereflieleri..."	116
5. "Ümmetimin en faziletli ibadeti..."	117
C. ALLAH'A VE RASÛLÛNE İTAAT	118
1. "Kim bana itaat ederse..."	118
2. "Kim Rab olarak Allah'tan..."	119
3. "Şefaetim ümmetimin..."	120
4. "Kim benim kabrimi ziyaret..."	122
5. "Sen olmasaydın..."	124
6. "Benim (çeşitli) isimlerim var..."	125
D. HİLYE METİNLERİ	127
E. YÛCE ALLAH'A YAKARIŞ; HZ. PEYGAMBER'İN ALLAH'TAN İSTEKLERİ	134
1. "Dua ibadetin ta kendisidir..."	134
2. "Dua müminin silâhıdır..."	135
3. "Şüphesiz ki Rabbiniz hayâ sahibidir..."	136
4. "Rasûlullah (s.a.) dua için ellerini..."	138
5. "Kime dua kapısı açılmışsa..."	139
6. "Bela iner ve onu dua karşılar..."	139
7. İstiâze duası	140
8. "Ey Rabbimiz! Bize dünyada iyilik ver..."	142
9. "Allahım! Fayda vermeyen bir ilimden..."	144
10. "(Allahım!) Senin öfkenden..."	145
11. "Ey Allahım! Bana rahmetinin kapılarını aç..."	146
12. "Allahım! Günahlarımı affet..."	148
13. "Allahım! Günahlarımı bağışla..."	149
14. "Allahım! Seni zikretmede, sana şükretmede..."	150
15. "Ey Allahım! Senin lutfundan..."	152
16. "Ey Allahım! Beni hidâyete ulaştır..."	152
17. "Ey Allahım! Benim bütün hatalarımı..."	153
18. "Allahım! Beni bağışla..."	154
19. "Allahım! Sen benim dünya ve âhirette velimsin..."	155
20. "Allahım! Yüzümü sana çevirdim..."	155
21. "Allahım! Bütün işlerde sonumuzu iyi eyle..."	157
22. "Cennet bahçelerine uğradığınızda..."	157

23. "Allah'ı anmak kalplerin şifasıdır."	158
24. "Kul, ya Rabbi dediğinde..."	159
25. "Allahım, beni cehennemden kurtar."	160
26. "Ey kalpleri evirip çeviren!"	161
27. "Ey kalpler üzerinde tek tasarruf sahibi..."	163
28. "Allahım! Senden dünyada ve âhirette..."	164
29. "Allahım! Senden sıhhat, iffet, güven..."	165
30. "Rükûda Rabbe tazimde bulunun..."	166
F. İLMİN FAZİLETİ	168
1. "İlim talep etmek..."	168
2. "Kim ilim yoluna girerse..."	171
3. "Kim ilim talebinde bulunursa..."	172
4. "İlim Çin'de bile olsa..."	174
5. "Beşikten mezara kadar ilim peşinde koşunuz."	175
6. "Âlimler peygamberlerin vârisleridir."	176
7. "Ümmetimin âlimleri..."	177
8. "Peygamberler önder..."	178
9. "Âlimler, Allah'ın mahlûkatı üzerindeki..."	179
10. "İlmin üstünlüğü..."	180
11. "Âlimin âbide olan üstünlüğü..."	181
12. "Âlimin âbide olan üstünlüğü..."	183
13. "Allah kimin hakkında iyilik dilerse..."	183
14. "Ben ilmi açlığın içine koydum..."	186
15. "(Güzel) soru ilmin yarısıdır."	186
16. "Kime bildiği bir konu sorulur da..."	187
17. "İbadetin en faziletlisi..."	189
18. "Cennete girinceye kadar..."	190
19. "Allah'a ibadet etmek için..."	190
20. "Faydalanılmayan ilim..."	193
G. MESCİD İNŞA VE İMARININ FAZİLETİ.....	194
1. "Yerlerin en sevimlisi..."	194
2. "Kim Allah (rızası) için bir mescid inşa ederse..."	196
3. "Mescidler inşa edin..."	203
4. "Mescidlerinizi burçsuz/kulesiz yapın..."	204
5. "Mescid bütün takva sahiplerinin evidir."	205
6. "Mescidin içindeki mümin..."	207

7. "Size Allah'ın kusurları ne ile sildiğini..."	208
8. "Mescide devam eden birini gördüğünüzde..."	209
9. "Karanlıkta mescide gidenleri..."	210
10. "Meleklerin hediyesi..."	212
11. "Mescidde dünya kelâmı konuşan..."	213
12. "Mescide tükürmek hatadır..."	213
13. "Kim mescidden eza veren bir şeyi çıkarırsa..."	215
14. "Kim mescide bir kandil asarsa..."	216
15. "Kim bir mescidi lambayla aydınlatırsa..."	219
H. İBADETLER	220
1. "Ameller ancak niyetlere göredir..."	220
2. "Amelinin geri bıraktığı bir kimseyi..."	223
3. "Rahmân'a ibadet edin..."	224
4. "Allah'ın farzlarını eda et..."	226
5. "Namaz dinin direğidir..."	227
6. "Namaz müminin nurudur..."	229
7. "İmanın alâmeti namazdır..."	230
8. "Namaz bütün müttakileri..."	231
9. "Kul ile küfür arasında..."	233
10. "Kim namaz kılarlsa..."	234
11. "Kim temizliğine ve vakitlerine dikkat ederek..."	236
12. "Saflarınızı düz tutunuz..."	237
13. "Kim namazın kendisine bir hak..."	238
14. "Fâtihatü'l-kitâb olmadan..."	239
15. "Allah'a en sevimli gelen ameller..."	240
16. "Amellerin en faziletlisi..."	242
17. "Namaz kılan kişi kime yakardığını bilseydi..."	243
18. "İki serinlikte namaz kılan..."	244
19. "Vakti geçmeden önce namazda..."	244
20. "(Kıyamet gününde) kulun hesaba çekileceği..."	245
21. "Kim sabah erkenden ve gece geç vakitte..."	248
22. "Kim sabah namazını cemaatle kılar..."	248
23. "Cemaatle namaz, tek başına kılınan namazdan..."	249
24. "(Namazda) benim arkama..."	251
25. "İleri gelin ve imam olarak bana uyun..."	252
26. "Büyük günahlardan sakınıldığı sürece..."	253

27. "Güneşin üzerine doğduğu en hayırlı gün..."	254
28. "Kim gusleder, sonra Cuma namazına gelir..."	255
29. "İmam minbere çıktığında..."	256
30. "Cumada öyle bir saat vardır ki..."	258
31. "Kim önemsemeyerek üç Cumayı terk ederse..."	261
32. "Kim özürsüz olarak Cumayı terk ederse..."	262
33. "Cuma (namazı) kadın, çocuk..."	263
34. "Cuma (namazı) fakirlerin haccıdır."	264
35. "Her şeyin bir selâmı vardır."	265
36. "Hac, her zayıfın cihadıdır."	266
37. "Kuşkusuz mümin pis olmaz..."	268
38. "Abdest al, cinsel organını yıka..."	269
39. "Cennet kılıçların gölgesi altındadır."	270
40. "Savaş bir hiledir."	271
41. "Şehitlerin ruhları..."	272
42. "Allah uğruna sefere çıkan..."	273
İ. DÜNYA, ÖLÜM VE ÂHİRET HAYATI	275
1. "Müminler ölmezler..."	275
2. "Mümin her iki cihanda..."	276
3. "Dünyanın evveli ağlama..."	276
4. "Dünya fena yurdu..."	278
5. "Dünyada sanki bir yabancı gibi ol."	278
6. "Dünyada misafirler (gibi) olun..."	280
7. "Dünya bir andan ibarettir."	281
8. "Dünya bir leştir..."	282
9. "Dünya, evi olmayanın evidir..."	282
10. "Dünya âhiretin tarlasıdır."	284
11. "Dünyanın izzeti mal ilelidir."	285
12. "Dünya müminin zindanıdır."	285
13. "Dünya, uykudaki birinin rüyası gibidir."	287
14. "Dünya bir köprüdür..."	287
15. "Keyifleri kaçıranı..."	288
16. "Hesaba çekilmezden önce..."	290
17. "Ey müminler! Allah'tan gereği gibi sakının..."	291
18. "Ey insanlar! Ölmeden evvel Rabbinize tevbe edin."	292
19. "Ey insanlar! Sanki ölüm bizden başkalarına..."	293

20. "Ölüm bir kâsedir..."	295
21. "İnsan öldüğünde ameli kesilir..."	296
22. "Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe..."	299
23. "Ben cömert kişiden kabir azabını..."	300
24. "Sizi kabirleri ziyaret etmekten..."	300
25. "Mezarlığa girdiğinizde..."	302
J. GÜZEL AHLÂK.....	303
1. "Hikmetin başı Allah korkusudur..."	303
2. "Temizlik imanın yarısıdır..."	304
3. "İnsanların en hayırlısı..."	307
4. "Müminlerin iman bakımından en mükemmeli..."	309
5. "İnsanların cennete girmesine en fazla sebep..."	310
6. "Ey İnsanlar! Bir kul Müslümanlar listesine..."	311
7. "Beş şey gelmeden gelmeden önce..."	312
8. "Kendisinde şu beş haslet oluşuncaya kadar..."	313
9. "Din samimiyettir".....	315
10. "Sizden kim bir münker görürse..."	316
11. "Sâlih kullarıma (cennette)..."	317
12. "İnsanlar amellerinin karşılığını..."	319
13. "Dosdoğru ol..."	320
14. "Doğru ve güvenilir tacir..."	320
15. "İyiliğe aracılık eden..."	321
16. "Allah'a ve âhiret gününe inanan..."	323
17. "Dilini tutan..."	325
18. "Konuşup da kazanan..."	326
19. "Beni zikredenle..."	327
20. "Allah'ı zikretmek üzere oturan..."	328
21. "Rabbim, konuşmamın zikir, susmamın tefekkür..."	330
22. "Evlâtlarımız ciğerparelerimiz..."	331
23. "Küçüklerimize merhamet etmeyen..."	331
24. "Merhamet sahibi kişilere..."	332
25. "İnsanlara merhamet etmeyene..."	333
26. "Yetimlere merhamet..."	334
27. "Cennete özlem duyan..."	335
28. "Çocuk, insanı cimri..."	336
29. "Cömertlik imandandır..."	337

30. "Cennet, cömertlerin yurdudur."	338
31. "Sadaka Rabbin gazabını söndürür..."	339
32. "Sadaka, suyun ateşi söndürdüğü gibi..."	339
33. "Kişinin hayatında bir dirhem tasaddukta bulunması..."	341
34. "Sadaka verin..."	341
35. "Sadakanın en üstünü..."	342
36. "Kim bir kâfire su içirirse..."	343
37. "Kim temiz bir kazançtan sadaka verirse..."	344
38. "Kim bir kardeşinin ihtiyacını karşılarsa..."	345
39. "Kim bir müminin dünya sıkıntılarından birini giderirse..."	346
40. "Bir müminin (aybını) örten..."	348
41. "Herhangi mümin, aç bir mümini yedirirse..."	349
42. "Aç bir canlıyı doyurmak..."	351
43. "Yemeklerinizi Allah'ın zikriyle pişirin."	352
44. "Kulların sabahladığı her gün..."	353
45. "Allah uğrunda birbirlerini sevenler..."	353
46. "Size cennet ehlinin meliklerini haber vereyim mi?"	354
47. "Size amellerinizin en hayırlısını bildireyim mi?"	355
48. "Selâm kelâmdan öncedir."	357
49. "İnsanın değeri malı iledir."	358
50. "Meclislerde konuşulanlar emanettir."	359
51. "Vaat edilen verilmelidir."	361
52. "Söz vermek bir borçtur."	362
53. "Cemaat rahmettir."	362
54. "Güvenilirlik zenginliktir..."	363
55. "Tedbir geçimin yarısıdır."	364
56. "Hayır alışılmış bir davranıştır."	365
57. "Sabır kurtuluşun anahtarıdır."	366
58. "Amellerin en üstünü..."	367
59. "Müsamahakârlık kazanç getirir..."	368
60. "Tedbirliklik, kötü ihtimalleri düşünmenin sonucudur"	369
61. "Kanaat tükenmeyen bir hazinedir."	369
62. "Sizden biriniz güzel Müslüman olduğunda..."	371
63. "Sahabe ayağa kalkmazdı..."	371
64. "Kim Allah rızası için bir köprü yaparsa..."	373
65. "İnsanlardan kıyamet gününde yeri en kötü olanı..."	373

66. "Âhiret kerametini arzulayan..."	374
67. "Âhiret ameli karşılığında dünyayı talep eden..."	375
68. "Ağız bozukluğu kabalıktandır."	376
69. "Söz/laf taşıyan kimse cennete giremez."	377
70. "Söz/laf taşıyan kimse cennete giremez."	378
71. "Kim yalan söylemeyi terk ederse..."	379
72. "Haset, ateşin odunu yediği gibi..."	380
73. "Pişmanlık bir tevbedir."	381
74. "Kim gülerek günah işlerse..."	382
75. "Günahkâr bir ümmet..."	383
76. "Borç dinin yüz karasıdır."	384
77. "Çoğu sarhoş edenin..."	385
78. "Kim kırk sabah hâlis bir kul olursa..."	386
79. "Vav'lardan sakının"	389
K. DİĞER KONULAR	390
1. ADALETLİ YÖNETİM	390
1.1. "Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir."	390
1.2. "Adaletle hükmedenler..."	391
1.3. "Cennette inciden yapılmış öyle bir köşk vardır ki..."	392
1.4. "Her yöneticiye itaat et..."	393
2. HASTALIKLARA KARŞI TEDAVİ	394
2.1. "Tedavi olunuz..."	394
2.2. "Kur'ân devanın ta kendisidir."	395
3. İSTİŞARE	397
3.1. "Müminlerin güzel gördüğü şey..."	397
3.2. "İşler hakkında kararsız kaldığınızda..."	399
3.3. "Kendisiyle istişare edilen güvendedir."	400
4. ANA-BABAYA İYİ MUAMELE	402
4.1. "Cennet anaların ayakları altındadır."	402
4.2. "Babanın çocuğuna duası..."	404
4.3. "Rabbin rızası..."	404
5. ÜMMETİN HAYIRLILARI	406
5.1. "Ashâbım yıldızlar gibidir."	406
5.2. "Tâbiûnun en hayırlısı..."	408
5.3. "Bu ümmet içinde benim dostum..."	409
5.4. "Deveyi salın..."	410

5.5. "Müezzinler güvenilirdir."	411
6. GENEL.....	413
6.1. "İstanbul elbette fethedilecektir."	413
6.2. "Meslek, fakirliğe karşı bir güvencedir."	415
6.3. "(Düşman baskınından) korkan..."	415
DEĞERLENDİRME.....	419
A. HADİSLERİN MİMARÎ DEKORASYONDA KULLANIM SIKLIĞI	419
B. MİMARÎDE KULLANILAN HADİSLERİN RIVÂYET ÜSLÛBU	425
C. KULLANILAN HADİSLERİN SIHHAT DURUMU.....	427
D. KULLANILAN HADİSLERİN MİMARÎ MEKÂNLA UYUMU	432
SONUÇ.....	437
KAYNAKLAR.....	443
EKLER.....	465
A. KATALOG	465
B. MİMARÎDE KULLANILAN HADİSLERİN METİNLERİ	471
C. KARMA İNDEKS	481
D. MİMARÎDE KULLANILAN BAZI HADİSLERİN RESİMLERİ	513

KISALTMALAR

age.:	Adı geçen eser	nřr.:	Neřreden
agm.:	Adı geçen makale	r.a.:	Radiyallahu anh / anhâ
agt.:	Adı geçen tez	s.:	Sayfa
as.:	Aleyhi's-selâm	s.a.:	Sallallâhu aleyhi ve sellem
a.mlf.:	Aynı müellif	SBE.:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.:	İbn	ss.:	Sayfalar arası
bkz.:	Bakınız	Şâmile:	Kaynak eser programı
bnt.:	Binti (Kızı)	Üni.:	Üniversitesi
cc.:	Celle Celâlühû	trc.:	Tercüme eden
ev.:	Çeviren	thk.:	Tahkik
DİA.:	<i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>	thrc.:	Tahrir
dpn.:	Dipnot	ts.:	Tarihsiz
Dr.:	Doktor/Doktora	v.:	Vefatı
Env.:	Envanter numarası	vb.:	Ve benzeri/benzerleri
h.:	Hicrî	vd.:	Ve devamı
haz.:	Hazırlayan	vdğ.:	Ve diğeri
Hız.:	Hazreti	vs.:	Vesâire
İA.:	<i>İslâm Ansiklopedisi</i>	Yay.:	Yayınları
Krř.:	Karşılaştır	YL.:	Yüksek Lisans
md.:	Maddesi	yy.:	Yüzyıl
MEB.:	Millî Eğitim Bakanlığı	y.y.:	Yer yok
M.Ö.:	Milâttan önce		
M.S.:	Milâttan sonra		

ÖNSÖZ

Ömrünü fetihlerle geçiren Müslüman Türk milletinin, hâkimiyeti altına aldığı bütün topraklarda büyük bir imar faaliyetine giriştiğini biliyoruz. Türklerin Orta Asya bozkırlarından çıkarak fethe başladığı Anadolu coğrafyasından tutun, Balkanlar'a, Ortadoğu'ya ve hatta Afrika'ya kadar ulaştığı istisnasız bütün vatan topraklarının bu imar faaliyetinin şantiye alanı olduğunu söylemek herhalde abartı olmayacaktır. Başta camiler, medreseler, hanlar, hamamlar, dâruşşifalar, çeşmeler/şadırvanlar ve türbeler olmak üzere hayatın bütün safhalarını kapsayacak ölçüde geniş bir alanı içine alan bu şantiye, öylesine bereketli semereler vermiştir ki, bugün bile bu mimarî eserlerden pek çoğu, en azından Anadolu'da hâlâ sapasağlam ayakta durmaya devam etmektedir. Türkiye dışında bulunan mimarî eserlerimiz ise ne yazık ki bu kadar şanslı olamamış, insanlık ve tarih düşmanı bazı kavimler tarafından büyük bir kıyım ve yok etme politikasına maruz bırakılmışlardır. Bunun en çarpıcı örneğini Balkan coğrafyasında görmekteyiz ki, bu bölgede Osmanlı Devleti zamanında inşa edilen yaklaşık 16 bin mimarî eserden günümüze intikal edebilenlerin sayısının % 1-2'yi geçmediğini Ekrem Hakkı Ayverdi'nin *Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri (I-IV)* adlı muhteşem kitabından esefle öğreniyoruz.

Müslüman Türkler inşa ettikleri mimarî yapıları duygusuz binalar yığını halinde bırakmamışlar, onların içini ve dışını nakış nakış işleyerek birer şahesere dönüştürmüşler ve torunlarına öylece teslim etmişlerdir. Bu mimarî eserlerin başta âyetler ve hadisler

olmak üzere çeşitli yazı motifleriyle adeta taçlandırıldığı ve gelin gibi süslediği dikkatten kaçmamaktadır. Araştırmalar sonucu bu yazılı motiflerin gelişigüzel seçilmiş olmadığı, bilakis her birinin itinayla belirlendiği anlaşılıyor. Böylelikle söz konusu mimarî yapılar, ihtiva ettikleri yazılı süslemelerle de birer eğitim kurumu olma özelliğini, etrafında yaşayan insanlara verdiği mesajlarla kanıtlamış olmaktadır.

İşte bu çalışmamız dinî mimarîmizde kullanılan Peygamber sözlerinin mahiyeti hakkında bir kısım tetkikleri ihtiva etmektedir. Araştırmamız bir giriş ve iki bölümden müteşekkil olup, son kısımda da bazı ekleri içermektedir. Giriş bölümünde çalışmanın kapsam ve metodu hakkında genel bilgiler verilmiştir. “Türk-İslâm Sanat Felsefesi” başlığını taşıyan birinci bölümde sanatın Kur’ân ve Sünnet ile ilişkisi hakkında kısa değerlendirmelerde bulunulduktan sonra, yazının dili ve sembolik anlatım üzerinde yine kısaca durulmuş, Türk-İslâm mimarîsinde yazının kullanımı, mimarî dekorasyonda kullanılan metin türleri, hadislerin mimarîde kullanım geleneği, hadislerin yazıldığı mimarî unsurlar gibi konular ele alınmış ve en son da yazılı süslemeyle verilmek istenen mesajın ne olduğu konusu değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu haliyle birinci bölüm, ikinci bölüme bir hazırlık özelliği taşımakta olup burada verilen bilgiler genel olarak sanat tarihi kaynaklarına dayanmaktadır.

İkinci bölüm ise, çalışmamızın asıl bölümünü oluşturmakta olup, burada, gerek yer aldığı mimarî yapıları bizzat yerinde ziyaret ederek ve gerekse çeşitli yazılı kaynaklardan istifade etmek suretiyle tespit ettiğimiz hadislerin veya daha genel ifadeyle rivâyetlerin kaynak ve muhteva tahlilleri yapılmaya çalışılmıştır. Bu kısımda rivâyetler öncelikle konularına göre bir tasnifte bulunulduktan sonra, bu konularla ilgili Hz. Peygamber’e izafe/ isnâd edilerek mimarîye nakşedilen sözlerin hadis tekniği açısından inceleme ve tenkidi yoluna gidilmiştir. Bu esnada öncelikle söz konusu rivâyetlerin en erken hangi kaynaklarda yer aldığı, temel hadis eserlerinde (Altı hadis kitabı -*Kütüb-i sitte*- ve bunlara kaynaklık eden *mu’cemler*, *musannefler*, *müsnedler* vb.) bulunup bulunmadığı gibi hususlar göz önünde bulundurulmuştur. Böylelikle müm-

kün olduğunca en erken tarihli eserlerden başlamak suretiyle kaynak tespiti işlemi yapılmıştır. Erken dönem eserlerinde bulunan rivâyetlerin muahhar/sonraki dönem eserlerinde yer alması durumunda ulaşılan kaynaklara yine işaret edilmiş ancak bu rivâyetlerin varsa sıhhatiyle ilgili şüphelere de dikkat çekilmiştir. Kaynağı bulunamayan veya bulunduğu halde çeşitli yönlerden illetli olan rivâyetler hakkında geçmiş ulemâ tarafından herhangi bir eleştiri yapılmış ise bunlara da değinilmiştir. Her bir rivâyetin sonunda ise onun sıhhatiyle ilgili bir kanaat belirtilmiştir. Bu kanaatin ortaya konmasında rivâyetlerin muteber hadis kaynaklarında yer alma sıklığı etkili olduğu gibi Bağavî'nin (v.516/1122) *Şerhu's-sünne'si*, İbnu'l-Cevzî'nin (v.597/1201) *Mevzûât'ı*, Suyûtî'nin (v.911/1505) *el-Câmiu's-sağîr'i*, Aliyyü'l-Kârî'nin (v.1014/1605), *el-Esrâru'l-merfûa fî'l-ahbârî'l-mevdûa'sı*, el-Elbânî'nin zayıf ve mevzû hadislerle ilgili kitabı ve İmam Ahmed b. Hanbel'in (v.241/855) *Müsned* adlı eserinin Ahmed Muhammed Şakir ve Şuayb el-Arnâvut tarafından ayrı ayrı gerçekleştirilen tahkikli baskıları da önemli ölçüde belirleyici olmuştur.

Hadislerin geniş açıklamalarının ayrı bir çalışma konusu olabileceğini düşünüyoruz. Bu yüzden kaynaklarda yaygın bir şekilde rivâyet edilen ve çok bilinen hadisler hakkında gerekmedikçe tarafımızdan açıklama yapma gereği duyulmamış, standart isnâd-metin tahlillerinin ve kaynak bilgilerinin verilmesi ile yetinilmiştir. İkinci bölümün sonunda birkaç başlık altında nispeten ayrıntılı sayılabilecek bir değerlendirme ile bir sonuç kısmı yer almaktadır.

Ekler bölümünde ise öncelikle *katalog* başlığı altında hadislerin tespit edildiği mimarî mekânlar ve buldukları şehirler alfabetik ve kronolojik olarak sıralanmıştır. Ayrıca *hadis metinlerinin alfabetik indeksi* ve *karma indeks* de ekler kısmının önemli sayılabilecek bir yönüdür. Bu indeksler sayesinde çalışmamızın herhangi bir yerinde geçen hadis metinlerine ve şahıs/yer isimlerine kolayca ulaşmak mümkün olacaktır. Son olarak, mimarîde kullanılan çeşitli *hadislerden fotoğraflı örnekler* de ekler kısmında sunulmuştur. Elbette ki burada verilecek örnekler yüzlerce fotoğraf arasından seçilmiş olup onların tamamının sıralanması mümkün ve gerekli

değildir. Ancak sunulacak bu örneklerin çalışmanın mahiyeti hakkında genel bir fikir verebilecek özellikle olacağını düşünüyoruz. Sıra numarası verilen bu resimlere kitap içerisinde de köşeli parantezle (mesela [Res.165] gibi) atıf yapılmıştır.

Bu çalışmamızın ortaya çıkmasında pek çok hoca ve arkadaşımızın değerli katkıları olmuştur. Onların her birini burada tek tek sayma imkânına sahip olamasak da; konu seçimi safhasından itibaren çalışmaların sağlıklı ilerleyebilmesinde gerekli olan teşvik, yapıcı eleştiri ve takdirlerini esirgemeyen sayın Prof. Dr. İ. Hakkı ÜNAL, Prof. Dr. Ali TOKSARI, Prof. Dr. Bünyamin ERUL, Prof. Dr. Zekeriya GÜLER, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN başta olmak üzere bütün hocalarıma, eski dekanımız Prof. Dr. Kerim YAVUZ'a, değerli arkadaşlarım Arş. Gör. Ahmet GEDİK, Yrd. Doç Dr. Burhan BALTACI, Yrd. Doç. Dr. Murat GÖKALP, Nail KARAGÖZ ile Yrd. Doç. Dr. Hasan AKKANAT'a ve eşine teşekkür ediyorum. Ve elbette bu kitabın yazılmasında gerek sabırla gerekse samimi dua ve teşvikleriyle her an yanımda olan manevî destekçim değerli eşim Halime hanıma da kalbî teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Her türlü gayretimize rağmen kusurlardan uzak olmayan bu eserimizin alanla ilgili diğer araştırmacılara yardımcı olacağını umuyoruz. Gayret bizden, tevfik Yüce Allah'tandır.

Bekir TATLI